

Παράδοση καὶ Ἀνανέωση:
Ἡ συμβολὴ τοῦ περιοδικοῦ Θεολογία
στὸν διεπιστημονικὸ διάλογο τῶν σύγχρονων προκλήσεων

Κωνσταντίνου Κωτσιόπουλου*

1. Γενικά – Εἰσαγωγικά

Σύμφωνα μὲ τὰ δεδομένα τῆς σύγχρονης πραγματικότητας, ἡ θρησκευτικὴ πίστη καὶ ἡ θεολογία ἐξακολουθοῦν νὰ διατηροῦν σταθερὴ, συνεχόμενη καὶ μόνιμη θέση στὸν κόσμο τῆς ὕστερης καὶ πολλαπλῆς νεωτερικότητας. Ὅπως εὐστοχα ἐπισημαίνεται ἀπὸ τοὺς θεωρητικοὺς τῆς κοινωνιολογίας τῆς θρησκείας, ἡ νεωτερικότητα δὲν συνεπάγεται ἀναγκαστικὰ μείωση τῆς θρησκευτικῆς πίστεως ἢ πρακτικῆς οὔτε συνεπάγεται ἀπαραίτητα ὑποβάθμιση τῆς θρησκείας στὴν ἰδιωτικὴ σφαῖρα¹. Στὴν πραγματικότητα, τόσο σὲ κοινωνικὸ ὅσο καὶ σὲ πολιτικὸ ἐπίπεδο, ἐπικυρώνεται ἕνας νόμιμος δημόσιος ρόλος γιὰ τὴ θρησκεία καὶ τὴ θεολογία στὸν μοντέρνο κόσμο².

Ἦδη ἀπὸ τὶς δεκαετίες τοῦ 1960 καὶ 1970 οἱ Peter Burger καὶ Thomas Luckman εἶχαν κάνει λόγο γιὰ τὴ συμβολὴ τῆς θρησκευτικῆς πίστεως καὶ θεολογικῆς σκέψεως στὶς διαδικασίες ἀποεκκοσμίκευσης ἢ μεταεκκοσμίκευσης, ἐφ' ὅσον διαπιστώνονται ἰσχυρὰ θρησκευτικὰ καὶ θεολογικὰ πλαίσια μὲ τὰ ὁποῖα οἱ ἄνθρωποι διαμορφώνουν τὸν ἀπαραίτητο ἀξιακὸ τους κόσμο, ὁ ὁποῖος νοηματοδοτεῖ τὴν ὕπαρξιν καὶ

* Ὁ Κωνσταντῖνος Κωτσιόπουλος εἶναι Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

1. Gr. Davie, *Κοινωνιολογία τῆς Θρησκείας*, μετάφρ. Εὐαγγελία Λίλιου, ἐκδ. Κριτική, Ἀθήνα 2010, σ. 91.

2. J. Casanova, *Public Religions in the Modern World*, University of Chicago Press, Chicago 1994.

τὸν σκοπὸ τῆς ζωῆς. Ὁ «Ἱερὸς Θόλος» ποὺ ὀρθώνεται πάνω ἀπὸ αὐτὲς τὶς κατασκευὲς προστατεύει τὸν κάθε πιστό (καὶ κατὰ συνέπεια τὶς ὁμάδες πιστῶν ποὺ συγκροτοῦν κοινωνίες) ἀπὸ τὸ δεχόμενο νὰ εἶναι «ἡ ζωὴ τους χωρὶς νόημα καὶ χωρὶς σκοπὸ –σκέψεις ποὺ ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστο μέρος τῆς ἀνθρώπινης κατάστασης [...] ὁ θάνατος εἴτε ἀτομικὰ εἴτε συλλογικὰ εἶναι ἡ πιὸ προφανὴς καὶ ἀναπόφευκτη πρόκληση»³.

Ἡ «πολιτισμικὴ στροφή» ποὺ παρατηρεῖται στὸ πεδίο τῶν ἀνθρωπιστικῶν καὶ κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν ἀποδεικνύει μὲ ἐνάργεια τὴ διεπιστημονικότητα καὶ τὴ διαθεματικότητα τῶν ἀναλύσεων τοῦ θρησκευτικοῦ πεδίου, ἐφ' ὅσον ἡ Θεολογία βλέπουμε νὰ συλλειτουργεῖ μὲ τὴν Κοινωνιολογία, τὴν Πολιτικὴ Φιλοσοφία, τὴν Ἱστορία, τὸ Δίκαιο, τὴν Οἰκονομία καὶ ἄλλες ἐπιστῆμες. Ἀπὸ τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ θρησκευτικὸς παράγων καὶ ἡ θεολογικὴ του ἐρμηνευτικὴ ἐκλαμβάνονται ὡς ἀνεξάρτητες καὶ ὡς ἐξαρτημένες μεταβλητές, ἀφοῦ ἐπηρεάζουν σταθερὰ καὶ ἀδιάκοπα «σχεδὸν κάθε πτυχὴ τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας, οἰκονομική, πολιτική, κοινωνική καὶ πολιτισμική». Δὲν μπορεῖ πλέον τό (θρησκευτικὸ κοσμοσύστημα) νὰ ὑποβιβάζεται στὸ παρελθόν ἢ στὶς παρυφῆς τῆς κοινωνικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἀνάλυσης. Ἐξ οὗ καὶ ἡ πρόκληση γιὰ τὶς οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς ἐπιστῆμες νὰ ἀνακαλύψουν ἐκ νέου τὴ θέση τῆς θρησκείας καὶ στὴν ἐμπειρικὴ πραγματικότητα τοῦ 21οῦ αἰ. ἀλλὰ καὶ στὰ παραδείγματα ποὺ ἀναπτύσσονται γιὰ τὴν κατανόησή της. Οἱ ἐπιπτώσεις γιὰ τὸν σχεδιασμὸ πολιτικῶν εἶναι τεράστιες⁴.

Ἡ διεπιστημονικὴ αὐτὴ προσέγγιση καὶ συνεργασία, τόσο ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς Θεολογίας ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν θύραθεν ἐπιστημῶν, ἀποδεικνύει περὶτρανα τὴ δυναμικὴ μιᾶς ὀλιστικῆς καὶ μακροσκοπικῆς προσέγγισης, ποὺ ἀναδεικνύει τὶς αἰτιώδεις σχέσεις προβλημάτων καὶ καταστάσεων. Παράλληλα θεμελιώνεται ἡ δυναμικὴ τῶν

3. Gr. Davie, ὁ.π., σ. 93· Κ. Κωτσιόπουλος, *Κοινωνιολογία τοῦ Χριστιανισμοῦ*, ἐκδ. Μυθονία, Θεσσαλονίκη 2017, σ. 863 κ.έ. Γιὰ τὶς τάσεις ἀποεκκοσμίκευσης βλ. Κ. Κωτσιόπουλος, *Κοινότητα. Συμβολὴ στὴν κοινωνιολογικὴ διερεύνηση τοῦ Χριστιανισμοῦ*, ἐκδ. Βάνιας 2009, σ. 79 κ.έ.

4. Gr. Davie, ὁ.π., σ. 394. Β. Γιούλτσης, *Κοινωνιολογία τῆς Θρησκείας*, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2002.

άλληλοεξαρτώμενων συστημάτων αὐξανόμενης πολυπλοκότητας, στὰ ὁποῖα ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη, ὡς φύσει μακροσκοπικὴ, ἀναλαμβάνει κομβικὸ ρόλο⁵.

Μὲ τὰ δεδομένα αὐτὰ ὑπερβαίνεται ἡ λογικὴ μιᾶς στείρας ἐξειδίκευσης τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἀντιμετωπίζεται τὸ πρόβλημα τῶν παραλλήλων μονολόγων ποὺ δὲν ἐπικοινωνοῦν, ἀλλὰ ὑπαγόμενοι σὲ μία γκετοποιημένη λογικὴ περιχλείστων κοινοτήτων ὁδηγοῦνται στὴν ἀλλοτριώση τῶν στερεοτύπων, τῶν προκαταλήψεων καὶ τῶν ψευδαισθήσεων.

Ὡς ἐκ τούτου, ἡ «ἐξωστρέφεια» ποὺ εἶναι ἰδιαίτερο γνώρισμα τῆς Θεολογίας καὶ τοῦ θεολογικοῦ ἐπιστητοῦ ἐπιτυγχάνει τὴ σύνδεση τῆς γνώσεως καὶ τῆς πίστεως μὲ τὴν κοινωνία, ἀφοῦ ἡ «κοινωνία τῶν πιστῶν» ἀνήκει στὴν «κοινωνία τῶν πολιτῶν». Παράλληλα οἰκοδομεῖται διαλογικὸ πνεῦμα καταλλαγῆς, δεκτικότητας καὶ εἰρήνης καὶ καλλιεργεῖται ἡ ἐνεργητικότητα καὶ ἡ ἐλευθερία εἰς βάρος τῆς παθητικότητας καὶ τῆς μοιρολατρίας. Ἐπομένως, οἱ πιστοὶ δὲν λειτουργοῦν ὡς παθητικοὶ δέκτες τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ ὡς ἐνεργητικοὶ συντελεστὲς μὲ πνεῦμα συνέργειας ἐντὸς τῆς κοινωνίας προσώπων, ὅπως θὰ ὑποστηρίξει καὶ θὰ διδάξει ἡ Ὁρθόδοξη κοινωνικὴ διδασκαλία, ἀνθρωπολογία καὶ θεολογία.

Τὸ περιοδικὸ *Θεολογία*, ἡ σημαντικὴ αὐτὴ ἔκδοση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τὰ τελευταῖα ἰδίως χρόνια ἔδειξε νὰ ἐμφορεῖται ἀπὸ τὶς μεθοδολογικὲς αὐτὲς ἀρχὲς τῆς διεπιστημονικότητας καὶ διαθεματικότητας. Ὁ κύριος στόχος παραμένει πάντοτε ἡ ἀνάδειξη τῆς Ὁρθόδοξης θεολογικῆς γνωσιολογίας καὶ πνευματολογίας, μὲ ἕναν τρόπο σύγχρονο καὶ ἀνανεωτικὸ στὴν ἔκφραση καὶ τὴ μορφή. Ἡ διεπιστημονικότητα αὐτὴ, σεβόμενη τὴν παράδοση, τὴ διαχρονικότητα καὶ τὴν αὐθεντικότητα τῆς αἰώνιας ἀλήθειας τοῦ ἀποκεκαλυμμένου Λόγου τῆς Ἐκκλησίας, παράλληλα ἀνοιγόταν στὸν κόσμον τῶν σύγχρονων ἐπιστημονικῶν ἐξελίξεων μὲ πνεῦμα πλουραλισμοῦ καὶ ἐνότητας ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν διατυπώσεων.

Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτὴ τολμοῦμε νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι τὸ περιοδικὸ *Θεολογία*, ἡ σημαντικὴ αὐτὴ ἔκδοση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας

5. Ἡ. Μαρσαγγούρας, *Ἡ διαθεματικότητα στὴ σχολικὴ γνώση*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 2003· Χρ. Θεοφυλίδης, *Διαθεματικὴ προσέγγιση τῆς διδασκαλίας*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 1997. Ε. Morin, *Ἡ οἰκολογικοποιημένη σκέψη. Ἡ πρόκληση τῆς πολυπλοκότητας*, ἐκδ. Γ. Γ. Νέας Γενιάς, Ἀθήνα 1990.

της Ἑλλάδος ὅπως προαναφέρθηκε, τὰ πιὸ πρόσφατα ἰδίως χρόνια ἀνέπτυξε μία «θεολογία τῆς συνάφειας» τῆς συνάφειας μὲ τὴν περιρρέουσα πραγματικότητα, ὥστε διαλεκτικὰ καὶ λειτουργικὰ τὸ θεολογικὸ ἐπιστητὸ νὰ διαλεχθεῖ καὶ νὰ συλλειτουργήσῃ μὲ τὴ σύγχρονη γνώση. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ἀπεφεύχθη ὁ κίνδυνος μετατροπῆς τῆς θεολογικῆς παραδόσεως σὲ μουσειακὸ κατάλοιπο ἑνὸς στείρου προγονοπληκτοῦ παρελθόντος μὲ φονταμενταλιστικὲς καὶ ζηλωτικὲς ἀκρότητες.

Μὲ τὰ δεδομένα αὐτά, ἡ «θεολογία τῆς συνάφειας», ποὺ ἀνέπτυξε τὸ περιοδικὸ *Θεολογία*, ἀντιμετώπισε καὶ ἀπομάκρυνε τοὺς ἐξῆς κινδύνους:

α) Τὴν παντελῆ ἄρνηση αὐθεντικῶν κριτηρίων στὴν ἀναζήτηση ἀλήθειας, ποὺ ὀδηγεῖ στὸν κίνδυνο ἡ κάθε τοπικὴ συνήθεια καὶ ἐμπειρία νὰ θεωρεῖται ἀδιακρίτως ὡς αὐθεντικὴ ἔκφραση χριστιανικῆς πίστεως. Ἀπεφεύχθη δηλαδὴ ὁ κίνδυνος τοῦ συγκρητισμοῦ.

β) Τὴ σχετικότητα τῆς θεολογίας τῆς συνάφειας, τῆς εὐρισκόμενης στὸν πειρασμὸ νὰ ὑποβαθμίσει αἰώνιες καὶ καθολικὲς ἀλήθειες.

γ) Τὸν κίνδυνο ἡ θεολογία νὰ διολισθήσῃ σὲ φιλοσοφία, κοινωνιολογία, ψυχολογία τῆς θρησκείας μὲ πνεῦμα ἐκκοσμίκευσης καὶ μεταμοντέρνου ἀποδομητισμοῦ⁶.

Ἡ ἐπιτυχία αὐτὴ τοῦ περιοδικοῦ *Θεολογία*, νὰ ἐντάξῃ τὴ θεολογικὴ γνώση στὸν χώρο τῆς ἐπιστήμης τῆς πολυπλοκότητος χωρὶς τοὺς κινδύνους τῆς ντετερμινιστικῆς ἀπολυτότητας ἢ τῆς σχετικιστικῆς μετανεωτερικότητας, ὀδήγησε καὶ σὲ ἕνα ἄλλο θετικὸ ἀποτέλεσμα: ὅτι δηλαδὴ δὲν ὑποτάχθηκε ἡ ἰδιαιτερότητα τῆς Ὁρθόδοξης ἢ τῆς ἑτερόδοξης καὶ ἑτερόθρησκης πραγματικότητας σὲ ἀφηρημένα γενικευτικὰ πλαίσια ὁμογενοποίησης. Ἡ μὴ ἀναγωγὴ τῆς θρησκευτικῆς καὶ κοινωνικῆς πολυπλοκότητος καὶ ποικιλίας σὲ οὐδέτερα καὶ ἄχρωμα πλαίσια ἀνάλυσης σώζει τελικὰ τὴν ἰδιοπροσωπία τῆς Ὁρθοδόξου παραδόσεως καὶ στέκεται μὲ ἐπιστημονικὴ ἀντικειμενικότητα ἀπέναντι στὴν ἑτερόδοξη καὶ ἑτερόθρησκη πραγματικότητα. Ἡ «ἄξιολογικὴ ἰδιαιτερότητα» τῆς ἐπιστήμης ἐδῶ συλλειτουργεῖ μὲ τὴν «κατανοοῦσα» ἐρευνητικὴ μέθοδο

6. Kuncheria Pathil, *Models in Ecumenical Dialogue. A Study of the Methodological Development in the Commission on "Faith and Order"*, Dharmaram Publ., Bangalore 1981, σ. 393· Π. Βασιλειάδης, *Lex Orandi. Μελέτες λειτουργικῆς Θεολογίας*, ἐκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 154.

πού αντιλαμβάνεται και σέβεται τις ιδιαιτερότητες του θρησκευτικού και κοινωνικού κόσμου⁷.

Πρόκειται ουσιαστικά για το έπιτευγμα του περιοδικού *Θεολογία* να άφουγκρασθεί το αίτημα της «πολλαπλής νεωτερικότητας»⁸, πού καταφάσκει την ταυτότητα και τον διάλογο με την έτερότητα, και ζητεί την ουσιαστική συμβολή της θρησκευτικής παραδόσεως στα σύγχρονα τεκταινόμενα και προβλήματα της παγκοσμιοποίησης και της ήθικης κρίσεως.

Με αυτές τις βάσεις μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι το περιοδικό τελικά συμβάλλει όχι στην τυπική όρθολογικότητα της γραφειοκρατίας και του νομικισμού, αλλά στην άξιακή όρθολογικότητα της συμμετοχικής, περιεκτικής, διαβουλευτικής και κοινοτικής δημοκρατίας. Πρόκειται για την παραδοσιακή συναισθηματική και βιωματική όρθολογικότητα πού συνδέει την πίστη με τον λόγο και δέν τή θεωρεί ύποτιμητικά άλογη ένέργεια της ψυχής.

2. Η θεματολογία του περιοδικού

Θά μπορούσαμε ένδεικτικά να αναφερθούμε σέ μία σειρά θεμάτων του περιοδικού, πού έπιβεβαιώνουν όσα ύποστηρίχθηκαν. Άπλή αναφορά στα τελευταία τεύχη, αφιερωμένα στο φαινόμενο της τεχνολογίας, της τεχνητής νοημοσύνης, του μετανθρωπισμού και της είκονικής πραγματικότητας, πού άμφισβητούν την Όρθόδοξη άνθρωπολογία αλλά και την κοινή περι ζώης και άνθρωπίνης όντολογίας αντίληψη, στοιχειοθετούν τή διεπιστημονική και θεματική δυναμική.

Στο σημείο αυτό είναι άνάγκη να τονίσουμε και να ύπογραμμίσουμε την κεντρική έπισήμανση για το ζήτημα της τεχνολογίας. Για παράδειγμα: «Η πρώιμη αίσιοδοξία του Bacon (1521-1626) ότι ή ύποταγή της φύσης στον άνθρωπο είναι έφικτή χάρη στην άνάπτυξη της έπιστήμης και την τεχνολογία, έχει προσλάβει τή μορφή δυστοπίας»⁹.

7. Κ. Κωτσιόπουλος, *Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού*, ό.π., σ. 14.

8. Για τήν «πολλαπλή Νεωτερικότητα» βλ. S. Eisenstadt, "Multiple Modernities", *Dædalus* 129 (2000), σσ. 1-30.

9. Έλένη Κακλαμάνου, «Σκέψεις για τή φιλοσοφία της Τεχνολογίας», *Θεολογία* 90, 3

Ἡ ἐπισήμανση αὐτὴ διατρέχει τὸν θεολογικὸ, φιλοσοφικὸ καὶ κοινωνικὸ στοχασμό, ἐνῶ ἡ σύνδεση τῆς ἐξέλιξης καὶ τῆς προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ μὲ τὴν τεχνολογία ἀπαντᾷ καὶ σὲ κείμενα φιλοσόφων τῆς Ἀρχαιότητος. Ἐν προκειμένῳ, ὁ Πλάτων περιγράφει στὸ Γ' Βιβλίῳ τῶν *Νόμων* τὸ μοντέλο τῆς μετάβασης ἀπὸ τὶς πρωτόγονες ὀρεσίβιες κοινότητες, ὅπου οἱ κάτοικοι κατεῖχαν τὶς βασικὲς βιοποριστικὲς τέχνες, στὶς πιὸ πολυπλοκές κοινωνίες, στὶς ὁποῖες ἔχουν ἀναπτυχθεῖ διάφορες τέχνες ποὺ σχετίζονται μὲ τὸ ἀνθρώπινο ζῆν καὶ τὸ εὖ ζῆν¹⁰.

Ἡ ἀναφορὰ αὐτὴ τοῦ Πλάτωνα στὴν ἀνάγκη τῆς τεχνολογίας καὶ τὴ σπουδαιότητα τῶν πρακτικῶν τεχνῶν μᾶς παραπέμπει σὲ ἀντίστοιχες ἀναλύσεις τοῦ μεγάλου πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὁ ὁποῖος στὸ ἔργο του *Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον*¹¹ παρουσιάζει τὴν ἀνωτερότητα τῶν τεχνῶν καὶ τῆς χειρωνακτικῆς ἐργασίας τῶν φτωχῶν ἀπέναντι στὸν ἀνενέργητο πλοῦτο τῶν πλουσίων, οἱ ὁποῖοι δὲν διαθέτουν τεχνικὲς γνώσεις καὶ ἱκανότητα γιὰ ἐργασία. Ἔτσι, ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι μία ὑποθετικὴ πόλη τῶν φτωχῶν θὰ ἄντεχε στὸν χρόνον πολὺ περισσότερο ἀπὸ μία ἄλλη ὑποθετικὴ πόλη τῶν πλουσίων.

Ἡ πατερικὴ αὐτὴ σκέψη καὶ ἐπισήμανση δεικνύει αὐτὸ ποὺ δέχεται σήμερα ἡ κοινωνιολογικὴ καὶ φιλοσοφικὴ ἔρευνα, ὅτι δηλαδὴ ὁ κόσμος τῆς πραγματικῆς οἰκονομίας εἶναι τελείως διαφορετικὸς καὶ πολιτικὰ καὶ ἠθικὰ ἀνώτερος ἀπὸ τὸν εἰκονικὸν κόσμο τῆς ἄυλης καὶ ψηφιακῆς πραγματικότητος καὶ ζωῆς¹². Ἡ ἀποφυσικοποίηση, ἡ ἀπο-υλοποίηση καὶ ἡ ἀποσωματοποίηση τῆς πραγματικότητος, ποὺ μᾶς ἐπιβάλλει ὁ ἄυλος κόσμος τοῦ ψηφιακοῦ κοσμοειδώλου στὴν ὕστερη νεωτερικότητα, ἀσφαλῶς βρίσκονται σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Ὁρθόδοξον ρεαλισμό, ποὺ καταφάσκει καὶ τιμᾷ τὸ σῶμα, τὴν ὕλη καὶ τὴ φύση. Στὸν προβληματισμὸ αὐτὸν μετέχει ἀσφαλῶς ἡ εὐρύτερη ἀνθρωπιστικὴ καὶ ἡ κοινωνικοπολιτικὴ παιδεία.

(2019), σ. 163.

10. Πλάτωνος *Νόμοι* Γ', 257Α-267C, ἐκδ. Πάπυρος, Ἀθῆναι 1966.

11. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον*, ΕΠΕ 25, σσ. 425-529.

12. Βλ. τὰ *Πρακτικὰ* τοῦ Διεθνoῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου γιὰ τὰ 100 χρόνια τοῦ περιοδικoῦ Θεολογία μὲ θέμα: «Ἡ Ὁρθόδοξη Θεολογία ἐν πορείᾳ στὴν ἄυλη πραγματικότητα τῆς ὕστερης νεωτερικότητος», Ἀθήνα 11-14 Ὀκτωβρίου 2023: Θεολογία 95, 1-3 (2024).

Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα διεπιστημονικότητας είναι το άφιέρωμα του περιοδικού στην Προτεσταντική Μεταρρύθμιση, πού εκτείνεται σε δύο τεύχη¹³. Στόν πλοῦτο τῶν ἄρθρων διαπιστώνεται γόνιμη ιστορική, θεολογική, πολιτική και κοινωνιολογική ἐπισκόπηση μὲ ἰσχυρὰ στοιχεῖα κριτικῆς προσέγγισης. Θίγεται τὸ θέμα γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ τὸ αὐτεξούσιο τοῦ ἀνθρώπου σὲ συγκριτικὴ θεώρηση Ὁρθοδοξίας καὶ Λουθήρου.

Πέραν τῆς θεολογικῆς ἀνθρωπολογίας, τὸ θέμα ἔχει καὶ ποικίλες ἄλλες προεκτάσεις, ἐνῶ εἰδικὴ ἀναφορὰ γίνεται στὶς πολιτικὲς θέσεις τοῦ Λουθήρου· γιὰ παράδειγμα, πέρα ἀπὸ τὴ θεολογικὴ ἔχει καὶ φιλοσοφικὲς προεκτάσεις¹⁴, ἐνῶ ἡ εἰδικὴ ἀναφορὰ στὶς πολιτικὲς θέσεις τοῦ Λουθήρου περὶ ἐξουσίας καὶ πολιτικοῦ ἡγεμόνα συμπλέκει τὸ θρησκευτικὸ δόγμα τοῦ λουθηρανισμοῦ μὲ τὴν πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ θεωρία. Πάγια ἄλλωστε θέση τῆς Κοινωνιολογίας τῆς Θρησκείας εἶναι ὅτι τὸ θρησκευτικὸ δόγμα παράγει ἥθος καὶ κοινωνικὴ συμπεριφορά¹⁵. Τὸ δόγμα μάλιστα τοῦ «ἀπόλυτου προορισμοῦ», πού τονίζεται ἰδιαίτερα στὸν καλβινισμό, εὐθύνεται εἴτε γιὰ τὴ μοιρολατρικὴ ἀπραξία εἴτε (ιδίως στὸν καλβινισμό) γιὰ τὴν ἔντονη οἰκονομικὴ, πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα¹⁶.

Ὅπως ἔχει τονισθεῖ στὴν κοινωνιολογικὴ ἔρευνα, τὸ δόγμα αὐτὸ εὐθύνεται στὴ Δύση γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ σὲ συνδυασμὸ βέβαια μὲ ἄλλες ἠθικὲς ἀρχὲς καὶ παράγοντες¹⁷. Ἐπειδὴ ὁ καλβινιστὴς πιστὸς δὲν γνωρίζει ἄν –σύμφωνα μὲ τὸ δόγμα αὐτό– εἶναι ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐπιλεγμένος ἀπὸ τὸν Θεὸ γιὰ τὴν αἰώνια σωτηρία, ὑποβάλλεται στὴν ιδέα ὅτι διὰ τοῦ κοινωνικοῦ, πολιτικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ του ἀκτιβισμοῦ, πού ὁδηγεῖ στὴν πρόοδο καὶ τὴν ἐπιτυχία, βρίσκει τὰ

13. «Μεταρρύθμιση· ἱστορικὴ ἐπισκόπηση καὶ κριτικὴ προσέγγιση Ι», *Θεολογία* 89, 3 (2018) καὶ ΙΙ, *Θεολογία* 90, 1 (2019).

14. Στ. Γιαγκάζογλου, «Τὸ αὐτεξούσιο καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ θεολογικὴ ἀνθρωπολογία τῆς Ὁρθόδοξης Παράδοξης καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Μαρτίνου Λουθήρου», *Θεολογία* 90, 1 (2019), σσ. 119-158.

15. Κ. Κωτσιόπουλος, «Λουθήρος καὶ πολιτικὴ θεωρία», *Θεολογία* 90, 1 (2019), σσ. 107-118.

16. Κ. Κωτσιόπουλος, «Οἰκονομία, Πολιτισμὸς καὶ Καπιταλιστικὴ κρίση», *Θεολογία* 83, 4 (2012), σσ. 147-176.

17. Μ. Weber, *Ἡ προτεσταντικὴ ἠθικὴ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ καπιταλισμοῦ*, μετάφρ. Μ. Κυπραῖος, ἐκδ. Gutenberg, Ἀθήνα 1978, σ. 31.

ἵχνη τῆς ἐπιλογῆς τοῦ Θεοῦ. Ἐτσι, τὸ θρησκευτικὸ δόγμα ὁδήγησε στὴν καπιταλιστικὴ ἀνάπτυξη, λαμβανομένων ὑπ’ ὄψιν τοῦ ἐγκόσμιου ἀσκητισμοῦ καὶ ἀτομικισμοῦ τοῦ προτεσταντισμοῦ, ποὺ ὁδηγεῖ στὴ συσσώρευση οἰκονομικοῦ κεφαλαίου καὶ διαρκοῦς ἐπένδυσης αὐτοῦ μὲ σκοπὸ τὸ κέρδος ὡς θεϊκὴ εὐλογία.

Τέλος, τὸ ζήτημα καὶ τὸ πρόβλημα τῆς woke ἀτζέντας, τὸ ὁποῖο ἐπίσης παρουσιάζεται στὶς ἀναλύσεις τοῦ περιοδικοῦ, ἔχει κι αὐτὸ δι-επιστημονικὲς ἐκτάσεις καὶ προεκτάσεις. Ἡ κουλτούρα τῆς ἀφύπνισης κινεῖται φανερά σὲ κατεύθυνση ἀποδόμησης τῶν χριστιανικῶν ἰδεῶν καὶ τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας. Ἡ κατάργηση τῆς φύσεως, τῆς ἱστορίας, τοῦ βιολογικοῦ φύλου, τοῦ σώματος, τῆς ὕλης κ.ἄ., ἔχει τὶς ρίζες τῆς στὶς αἰρέσεις τοῦ γνωστικισμοῦ. Ὁ γνωστικισμὸς θεώρησε τὴ φύση καὶ τὸν κόσμον ἀρνητικὴ πραγματικότητα καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν ὑποστήριξε τὴν ἀφυλία, τὴν ἀνυπαρξία φύλου ὡς ἀνώτερο πνευματικὸ προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλωστε, κατ’ αὐτοὺς προη-γήθηκε ὁ ἐρμαφρόδιτος (ἀρρενόθηλος) καὶ ἀκολούθησε ὡς πτώση ὁ φυσικὸς ἄνθρωπος τῶν δύο φύλων. Γιὰ τοὺς Ναασηνοὺς γνωστικοὺς ὁ ἀρχετυπικὸς πνευματικὸς ἄνθρωπος ἀποτελεῖ ἀπίκασμα τοῦ ἐπίσης ἐρμαφρόδιτου Θεοῦ¹⁸.

Οἱ θεολογικὲς αὐτὲς ἀντιλήψεις προηγήθηκαν ὡς πρόπλασμα τῆς φιλο-σοφίας τῆς woke ἀτζέντας τοῦ 20οῦ αἰ., μαζὶ μὲ τὶς ἀντίστοιχες θεωρίες τῶν Ζ. Π. Σάρτρ (ἐκπροσώπου τοῦ ἄθεου ὑπαρξισμοῦ) ποὺ ἀποφουσικοποιεῖ τὸν κόσμον, καθὼς καὶ τῆς Σιμόν ντὲ Μποβουάρ ποὺ λέγει ὅτι τὸ σῶμα δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ παρθένο κερὶ πάντων στὸ ὁποῖο ἐντυπώνουμε ὅ,τι φυλὲς θέλουμε. Στὴν ἴδια κατεύθυνση καὶ ὁ φιλόσοφος καὶ ψυχολόγος Μισέλ Φουκὼ θὰ γράφει ὅτι ἀρκεῖ νὰ θέλεις νὰ εἶσαι ἄλλος ὡς πρὸς τὴ φύση σου γιὰ νὰ γίνεις ἄλλος – καὶ ὅλα αὐτὰ γιὰτὶ δεχόταν τὴν ἀρχὴ ὅτι: «δὲν ὑπάρχει οὐσία ποὺ νὰ προηγεῖται τῆς ὑπαρξης». Ἡ καλύτερα «εἶσαι ὅ,τι αἰσθάνεσαι»¹⁹. Πρόκειται γιὰ ἓνα θεολογικὸ καὶ φιλοσοφικὸ ζήτημα μὲ κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς προεκτάσεις.

18. Κ. Κωτσιόπουλος, «“Πολλαπλὴ Νεωτερικότητα”; Ὑστερὴ Νεωτερικότητα ἢ Μετα-νεωτερικότητα; Κοινωνιολογικὲς καὶ θεολογικὲς ἀμφισημίες», *Θεολογία* 95, 2 (2024), σ. 260, ἰδιαίτερώς στὴν ἐνότητα woke κουλτούρα καὶ θεολογία.

19. Ὁ.π.: βλ. καὶ Μ. Φουκὼ, *Ἱστορία τῆς σεξουαλικότητας*, τόμ. 1-3, μετάφρ. Τ. Μπέτζελος, ἐκδ. Πλέθρον, Ἀθήνα 2011-2013.

Ἐπίλογος

Σύμφωνα μὲ τὶς ἀποφάσεις τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, «[...] ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀδιαφορεῖ διὰ τὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐκάστοτε ἐποχῆς, ἀλλὰ, ἀντιθέτως, συμμετέχει εἰς τὴν ἀγωνίαν καὶ τὰ ὑπαρξιακὰ προβλήματά του, αἵρουσα, ὅπως ὁ Κύριος τῆς, τὴν ὁδὴν καὶ τὰς πληγὰς, τὰς ὁποίας προκαλεῖ τὸ κακὸν εἰς τὸν κόσμον καὶ ἐπιχαίουσα, ὡς ὁ καλὸς Σαμαρεΐτης, ἔλαιον καὶ οἶνον εἰς τὰ τραύματα αὐτοῦ (Λουκ. 10, 34), διὰ τοῦ λόγου “τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως” (Ρωμ. 15, 4, Ἑβρ. 13, 22) καὶ διὰ τῆς ἐμπράκτου ἀγάπης. Ὁ λόγος τῆς πρὸς τὸν κόσμον ἀποβλέπει πρωτίστως ὅχι εἰς τὸ νὰ κρίνῃ καὶ καταδικάσῃ τὸν κόσμον [...]»²⁰.

Πρόκειται γιὰ τὴ σαρκωμένη πνευματικότητα ποὺ διαλέγεται μὲ τὸν κόσμο καὶ τὸν πολιτισμὸ μὲ πνεῦμα διάκρισης καὶ συναρμογῆς. Τὶς προϋποθέσεις αὐτὲς νομίζουμε ὅτι πληροῖ μὲ ἐπιστημονικὸ τρόπο τὸ περιοδικὸ *Θεολογία*.

SUMMARY

Tradition and Renewal:
The Contribution of the Journal *Theologia*
to the Interdisciplinary Dialogue on Contemporary Challenges

By Konstantinos Kotsiopoulos, *Professor*
Aristotle University of Thessaloniki

The journal *Theologia*, especially in recent years, has developed a rich interdisciplinary and cross-thematic dialogue. Within this framework, it has brought theology into fruitful interaction with other fields of knowledge, such as philosophy, sociology, and political science. This development has endowed the theological tradition –which has con-

20. Οἱ ἀποφάσεις τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐπιμ. Ἰω. Λότσος, ἐκδ. CEMES, Θεσσαλονίκη 2017, σ. 48.

sistently maintained its unaltered character over time– with a strong social and renewed dynamism. In this way, the journal has also contributed to helping the Church approach contemporary social issues through a more systematic scientific analysis, which is essential for their effective pastoral care and response. The article presents, among other things, special issues of the journal dedicated to topics such as Protestantism, transhumanism, and artificial intelligence. At the same time, it includes analyses of contemporary ideological and cultural trends, such as the so-called “woke” agenda, as well as theoretical approaches to modernity, late modernity, and multiple modernities. Finally, it examines the key dimensions of contextual theology in relation to the distinct identity of Orthodox theology, highlighting both the possibilities and the limitations of this approach.